

УДК 349.442.237.7(477)

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE CONCEPT AND ESSENCE OF AGRICULTURAL ADVISORY ACTIVITY

Тараненко Л.С.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права*

Досліджено норми Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» та інше законодавство про дорадчу діяльність та його роль у розвитку дорадчої служби. Звернуто увагу на ознаки дорадчої служби і порядок її реєстрації, отримання нею сертифіката та перспективи її розвитку в сільському господарстві України. Сформульовані пропозиції щодо покращення організації діяльності цих служб та обґрунтовано розширення поняття «сільськогосподарська дорадча діяльність».

Ключові слова: сільськогосподарський дорадник, сільськогосподарський експерт-дорадник, дорадчі послуги, ознаки, реєстр дорадчих служб, моделі дорадництва, завдання.

Исследованы нормы Закона Украины «О сельскохозяйственной консультационной деятельности» и другое законодательство о консультационной деятельности, а также его роль в развитии консультационной службы. Уделено внимание признакам консультационной службы и порядку их регистрации, получению ею сертификата и перспективам её развития в сельском хозяйстве Украины. Сформулированы предложения об улучшении организации деятельности этих служб, и обосновано расширение понятия «сельскохозяйственная консультационная деятельность».

Ключевые слова: сельскохозяйственный советник, сельскохозяйственный эксперт-советник, консультационные услуги, признаки, реестр консультационных служб, модели консультационной помощи, задание.

The Norms of Law of Ukraine «On agricultural advisory activity» and other legislation on advisory have been researched; its role in the development of advisory services is defined. The attention is paid to the features of advisory service. The order of its registration and obtaining the certificate has been established. The propositions as to the improvement of organisation of the activity of these services have been formulated. The expansion of the concept of «agricultural advisory activity» has been grounded.

Key words: agricultural advisor, agricultural expert-advisor, advisory services, peculiarities, advisory services register, models of advisory, tasks.

Постановка проблеми. Здійснення аграрної реформи в Україні має велике значення і повинно ефективно впливати на стан економіки в державі та на добробут українського народу. Проблеми правового регулювання діяльності сільськогосподарської дорадчої служби в Україні тісно пов'язані із здійсненням аграрної реформи. Саме тому нами проведено детальне наукове дослідження організаційно-правових засад та сутності здійснення сільськогосподарського дорадництва в Україні, враховуючи те, що

дорадництво спрямоване на підвищення добробуту сільського населення і забезпечення продовольчої безпеки.

Стан дослідження. Питанням дослідження вказаної теми у чинному законодавстві займалося чимало вчених, в основному неюридичного напрямку. Більшість з них здійснювали таке дослідження в рамках економічної та сільськогосподарської науки. До сьогодні в аграрному праві майже не проводилось комплексне дослідження правових засад сільсько-

господарського дорадництва. Це вказує на актуальність теми цієї статті. Серед учених, які розглядали поняття та сутність сільськогосподарської дорадчої діяльності, можна зазначити таких: С.М. Безкровного, А.Г. Бобкова, І.П. Бердило, О.А. Галича, Й.Й. Децовського, С.Ф. Домбровського, В.В. Дерлеменка, Л.В. Доценка, В.М. Єрмоленка, Т.П. Кальна-Дубінюк, Т.О. Коваленко, М.Ф. Кропивко, В.М. Корнієнко, Г.С. Корнієнко, А.Т. Цвігуна, А.В. Чайнова, Р.М. Шмідта та інших. Саме тому метою даної статті є характеристика правового регулювання сільськогосподарського дорадництва, яке охоплює поняття, сутність сільськогосподарської дорадчої діяльності та дослідження сучасного законодавства про дорадчу діяльність.

Мета статті – дослідження правових питань щодо сутності і поняття сільськогосподарської діяльності; з'ясування, якими потребами обумовлена необхідність дорадництва в сільському господарстві. На підставі детального аналізу внести відповідні пропозиції.

Виклад основного матеріалу. Поняття «сільськогосподарська дорадча діяльність» на законодавчому рівні визначено ч. 5 ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [1]. Під цією нормою слід розуміти сукупність дій і заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських і фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств різних форм власності й господарювання, а також сільського населення в підвищенні рівня знань і вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства. При цьому під терміном «сільськогосподарський дорадник» також слід розуміти фізичну особу, яка на професійних засадах здійснює дорадчу діяльність, склала кваліфікаційний іспит, одержала кваліфікаційне свідоцтво і внесена до Реєстру сільськогосподарських дорадників і сільськогосподарських експертів-дорадників [2, с. 47].

Сільськогосподарським експертом-дорадником є фізична особа, яка провадить дорадчу діяльність не на постійній основі, має достатній фаховий рівень, отримала кваліфікаційне свідоцтво відповідно до вимог законодавства України й надає дорадчі послуги на запити дорадчих служб і дорадників. Експертами-дорадниками є працівники закладів науки й освіти. Ними можуть бути й інші вузькоспеціалізовані фахівці, включені до Реєстру сільськогосподарських дорадників і сільськогосподарських експертів-дорадників. Отже, суб'єктами сільськогосподарської діяльності є дорадники, експерти-дорадники й дорадчі служби [3, с. 48].

Категорією «дорадчі послуги» слід вважати послуги, що надаються суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності юридичним і фізичним особам, які здійснюють свою діяльність у сільській місцевості, а також сільському населенню, органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування.

Статтю 12 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» встановлено обмежен-

ня використання термінів «сільськогосподарська дорадча служба», «сільськогосподарський дорадник», «сільськогосподарський експерт-дорадник» усіма підприємствами, фізичними особами-підприємцями. Вони не вправі використовувати у своїх найменуваннях термін «сільськогосподарська дорадча служба».

Важливим чинником у розвитку дорадницької діяльності є те, що Законом окреслено наступні основні завдання сільськогосподарської дорадчої служби:

- підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового здійснення господарської діяльності суб'єктами сільськогосподарського господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості та надання їм дорадчих послуг з питань економіки, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо;

- надання дорадчих послуг органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування;

- поширення і впровадження в сільськогосподарське виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки;

- сприяння розвитку підприємництва в сільській місцевості, зокрема сільського туризму, зайнятості сільського населення та ін.

Перелічені завдання досягаються низкою запропонованих у ст. 4 названого Закону таких основних методів дорадчої діяльності, як: (а) навчання суб'єктів сільськогосподарської діяльності та сільського населення; (б) дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості й розробка варіантів їх розв'язання; (в) інформаційне забезпечення цих суб'єктів господарювання.

В ст. 6 Закону вказано, що соціально спрямовані дорадчі послуги надаються на конкурсних засадах за рахунок коштів державного бюджету України й місцевих бюджетів [1]. Дорадча діяльність у частині надання соціально спрямованих дорадчих послуг є неприбутковою діяльністю. Надання дорадчих послуг, не передбачених державною цільовою програмою сільськогосподарської дорадчої діяльності, здійснюється за рахунок їх замовників.

Реформи в аграрному секторі економіки України покликані створити сприятливі умови для прибуткової діяльності сільськогосподарських підприємств і збільшення доходів сільського населення. Цієї мети можна досягти через сільськогосподарські дорадчі служби шляхом підвищення рівня знань і практичних навичок аграрних виробників, вирішення проблеми зайнятості людей і формування необхідної ринкової інфраструктури в сільській місцевості, що допомогло б приватним господарям вільно почуватися в ринкових умовах [4, с. 263-267].

Постає проблема в тому, що значна чисельність керівників сільгоспідприємств і селян не має спеціальної освіти, що створює значні труднощі при тлумаченні тієї чи іншої інформації (особливо юридичного й економічного спрямування). Таке становище призвело до того, що багато селян через свою недостатню правову обізнаність обрали саме ті форми господарювання, які їм нав'язували керівники сільгоспідприємств або спеціалісти державних ор-

ганів влади. Як підкреслює О.А. Галич, на сьогодні останні найчастіше не тільки не в змозі надати товаровиробникові потрібної інформації, а й самі відчувають її брак. Альтернативним джерелом отримання дорадчих послуг є інформаційно-консультаційні або дорадчі служби, ефективність діяльності яких уже доведено не тільки світовим, а й вітчизняним досвідом [5].

Частиною 6 статті 1 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» сільськогосподарська дорадча служба визначена як юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми й форми власності, структурний підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи, що внесені до Реєстру сільськогосподарських дорадників і сільськогосподарських експертів-дорадників. Вони мають право здійснювати дорадчу діяльність відповідно до законодавства при умові внесення до Реєстру.

Спираючись на визначення цим Законом, можемо виокремити основні ознаки сільськогосподарської дорадчої служби:

1) це юридична особа будь-якої організаційно-правової форми й форми власності. Згідно зі ст. 80 ЦК України юридичною особою є організація, створена й зареєстрована у встановленому законом порядку [6]. Проте не завжди вона має бути самостійною юридичною особою, метою якої є дорадча діяльність (наприклад, це стосується структурних підрозділів навчальних закладів і наукових установ);

2) у дорадчій службі мають працювати не менш 3-х дорадників;

3) дорадча служба внесена до Реєстру дорадчих служб, що ведеться Міністерством аграрної політики та продовольства України [7; 8; 9].

Сільськогосподарська дорадча служба вправі надавати дорадчі послуги, лише після реєстрації як юридичної особи, в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та одержання нею відповідного сертифіката, який діє 5 років та внесення її до Реєстру дорадчих служб [10].

Лише Міністерство аграрної політики та продовольства України має право створювати і вести реєстри дорадників і дорадчих служб, визначати порядок надання ними інформації й забезпечувати безоплатний доступ до цих реєстрів через свій офіційний сайт. Інформація з реєстрів дорадників і дорадчих служб є відкритою й доступною для юридичних і фізичних осіб.

Основними методами роботи дорадчої служби є консультування, навчання, переконання на добровільних засадах без застосування будь-яких дій примусового характеру (як-то адміністративний вплив, розподіл матеріальних ресурсів, фінансів, інспектування, контроль тощо).

Система дорадчих служб в Україні набуває свого становлення. Організаційна структура дорадництва охоплює 3 рівні: національний, регіональний (Автономна Республіка Крим, області) і місцевий. Функції координації й методологічного забезпечення діяль-

ності сільськогосподарських дорадчих служб покладаються також на Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Створення й діяльність сільськогосподарських дорадчих служб у регіоні ґрунтується на госпрозрахункових засадах здебільшого у вищих навчальних і наукових закладах, але можливе їх створення і при органах державного управління різних рівнів. Як підкреслює Й.Й. Децовський, фінансування регіональних сільськогосподарських дорадчих служб може здійснюватися частково, в тому числі органами державного управління, як плата за науково-методичне забезпечення, так і частково – сільськогосподарськими товаровиробниками за надані дорадчі послуги. До діяльності в регіональних дорадчих службах залучаються науковці й викладачі, що дозволяє мати потенціал для здійснення науково-методичної підтримки органів державного управління [11].

Модель системи функціонування сільськогосподарських дорадчих служб у науковій літературі представлена 2-ма варіантами: а) це можуть бути незалежні установи, що мають тільки функціональні зв'язки з органами державного управління агропромисловим виробництвом, і б) якщо їх створення відбувалося в межах одного із цих органів, вони матимуть ще й взаємні зв'язки з головною організацією [12, с. 32].

Світова практика розвитку системи дорадництва показує, що дорадчі служби більшості країн набувають ознак змішаної моделі і становлять собою сполучення, комбінування як неоднакових форм їх організації, так і різних способів фінансування. Крім того, в рамках дорадчої системи однієї країни (регіону) можуть паралельно функціонувати декілька служб різної організаційної форми [5]. Вважаємо, що досвід зарубіжних країн також слід використати і українській державі при активації охоплення сільськогосподарським дорадництвом.

Ще у період переходу України до нових ринкових відносин (1991 р.) виникла потреба в дорадництві – інформаційно-консультаційній допомозі сільськогосподарським товаровиробникам сільському населенню. Ряд функцій дорадництва в аграрному секторі економіки України виконує мережа установ із впровадження досягнень науково-технічного прогресу й поширення передового досвіду в сільському господарстві.

Досить успішно на ринку дорадчих послуг України працюють і дорадчі підрозділи аграрних університетів, особливо коли їх дорадча діяльність поєднується з підвищенням кваліфікації або науковою роботою кафедр і лабораторій. Нині аграрні дорадчі служби різних організаційно-правових форм господарювання функціонують у всіх областях України, в основному за підтримки проєктів технічної допомоги.

При формуванні підрозділів за функціональною ознакою види діяльності групуються з огляду на виконувану роботу (дорадчі підрозділи з рослинництва, тваринництва, економіки, правового захисту тощо). Підрозділи за ознакою територіальною

становлять собою міжрайонні або зональні групи місцевих дорадників. Усі напрямки діяльності дорадчих служб на регіональному (міжрайонному) рівні очолюються одним керівником (у підрозділі працюють інженери, агрономи, зоотехніки, економісти, юрисконсульти та ін.) [14].

Як ланки системи управління агропромисловим виробництвом регіону сільськогосподарські дорадчі служби покликані також виконувати такі функції: (1) створення баз даних про різні аспекти багатогранної діяльності АПК регіону; (2) проведення соціально-економічного моніторингу виробничо-технологічної, фінансово-економічної й організаційно-правової сфер АПК; (3) здійснення аналізу ринкової кон'юнктури; (4) інформатизація суб'єктів сільськогосподарської діяльності й органів державного управління агропромисловим виробництвом.

Діяльність сільськогосподарських дорадчих служб впливає на підвищення доходів особистих селянських господарств і фермерських шляхом: (а) надання порад щодо технології і організації виробництва в таких господарствах; (б) реалізації виробленої продукції й постачання ресурсів; (в) поширення інформації і щодо нових технологій, організації й виробництва тощо; (г) створення й функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і кредитних спілок; (д) допомоги сільським підприємцям у розробленні бізнес-планів, у тому числі і в отриманні кредитів; (е) розроблення і впровадження схем кооперації між сільськогосподарськими підприємствами, особистими селянськими й фермерськими господарствами. Юридичні консультації та правові послуги, що надаються безпосередньо юристами сільськогосподарських дорадчих служб, сприяють належному захисту майнових і земельних прав членів зазначених господарств, впливають на підвищення самозайнятості зайнятості сільського населення в особистих

селянських господарствах і розвиток підприємництва в сільській місцевості.

Досліджувана нами діяльність дорадчих служб, вважаємо, шляхом надання дорадчих послуг допомагає і сільським громадам комплексно вирішувати соціально-економічні проблеми, підвищувати спроможність органів місцевого самоврядування вирішувати важливі питання місцевих громад, розвивати громадянське суспільство шляхом допомоги у формуванні й роботі громадських організацій у сільській місцевості [14].

Висновки. Підводячи підсумки, слід підкреслити те, що в Україні виникла нова правова форма організації надання послуг – сільськогосподарська дорадча служба. Йдеться не просто про доведення інформації цією службою до сільськогосподарських товаровиробників, а й про складну своєрідну систему у формі сільськогосподарського дорадництва, в основі діяльності якої становлять в основному навчальні методи.

Вважаємо, що до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» щодо визначення поняття «сільськогосподарська дорадча діяльність» слід також віднести інформаційно-довідкову, консультативну, організаційну, управлінську, інноваційну, навчальну та інші види діяльності. Таке розширення поняття «сільськогосподарська дорадча діяльність» сприяє повноцінному вирішенню завдань, покладених на сільське господарство України.

На нашу думку, доцільніше було б на законодавчому рівні передбачити право на здійснення дорадчої діяльності і приватним структурам. Таке доповнення до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» призвело б до позитивного ефекту, який виразився б у стимулюванні розвитку малого підприємництва в аграрній сфері та охопленні більшої частини сільськогосподарських товаровиробників по наданню дорадчих послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17.06.2004 р., № 1807-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 38. – Ст. 470.
2. Шмідт Р. Становлення сільськогосподарських дорадчих служб в Україні: [посібник] / Р. Шмідт. – К. : Міністерство аграрної політики України, 2002. – 88 с.
3. Бердило І.П. Суб'єкти сільськогосподарської дорадчої діяльності / І.П. Бердило // Проблеми оптимізації функціонування державно-правового механізму в Україні на сучасному етапі: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 лист. 2010 р.). – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – С. 48.
4. Шмідт Р.М. Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України: в документах та матеріалах: вересень-грудень 2004; т. 3: [підручник] / Р.М. Шмідт. – К. : Нац. асоціац. сільсьгосп. дорадчих служб України, 2004. – 404 с.
5. Галич О.А. Сільськогосподарське дорадництво: [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / О.А. Галич, О.О. Сосновська. – К. : Центр навч. літ., 2007. – 368 с.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р., № 435-IV // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
7. Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб: наказ М-ва аграр. політики України від 24.02.2007 р., №121 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.4201.0>.
8. Про затвердження положень про реєстри сільськогосподарських дорадчих служб, а також сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників: постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 р., № 897 (із наступними змінами та доповненнями) // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 27. – Ст. 1939.
9. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України: Указ Президента України від 23.04.2011 р., № 500/2011 (із наступними змінами та доповненнями) // Уряд. кур'єр. – 2011. – № 89. – 19 трав. – С. 12–15.
10. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р., №755-IV // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 25. – Ст. 1172.
11. Децовський І.І. Особливості формування регіональної інформаційно-консультаційної служби: проблеми й пошуки / І.І. Децовський // Інформ. ресурси та їх використання в агропром. виробництві: Зб. наук. пр. № 1 / ред. колегія: П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко, В.В. Дерлеменко та ін. – К. : ІЕА УАН, 1999. – С. 75–78.

12. Кропивко М.Ф. Рекомендації по створенню Державної системи надання консультаційних послуг, освоєння та пропаганди досягнень науково-технічного прогресу в агропромисловому виробництві України / М.Ф. Кропивко, Б.К. Скирта, В.В. Дерлеменко. – К. : ІЕА УАН, 1997. – 32 с.

13. Шмідт Р. Стан, завдання та перспективи розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні / Р. Шмідт // Основи сільськогосподарського дорадництва в Україні : [навч. посіб.]. – Львів : НВФ «Українські технології», 2003. – 680 с.

14. Доценко Л.В. Організаційно-економічні засади функціонування дорадчих закладів з обслуговування сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: 08.06.01. / Л.В. Доценко. – Миколаїв, 2004. – 19 с.